

مفهوم و ماهیت حقوقی پول الکترونیکی

مصطفی السان^۱

چکیده

پول الکترونیکی جزء ناخواسته، نظام پرداخت است که قبل از پیش‌بینی قواعد حاکم بر آن، در قانون توسعه یافته و هر روز بر مقبولیت این وسیله پرداخت از جمله به دلیل دو وصف سهولت کاربری و سرعت تأدیه افزوده می‌شود. سه کارکرد اصلی پول واقعی یعنی واحد ارزش‌گذاری، وسیله پرداخت و ذخیره در سند پولی در مورد آنچه در اصطلاح «پول الکترونیکی» نامیده می‌شود، به طور کامل محقق نیست. به همین دلیل، فرض بر این است که این وسیله برای پرداخت - بدون اینکه واقعاً «پول» باشد - فاقد ماهیتی مستقل بوده و تنها واسطه‌ای قابل مقایسه با برخی از شیوه‌های کنونی پرداخت به شمار می‌آید.

واژگان کلیدی: پول الکترونیکی، معیار ارزش‌گذاری، وسیله پرداخت، سند

پولی، سند بدهی، سقوط تعهد

۱. دکتر حقوق خصوصی، عضو هیأت علمی دانشگاه تربیت معلم (آذربایجان)

مقدمه

مطابق یک تعریف، «پول عبارت از هر چیزی است که به عنوان واسطه پرداخت مورد قبول عمومی واقع شده است» [۷: ۱۱]. عمل‌گرایان پول را بر اساس کارکرد آن به عنوان وسیله پرداخت به هر چیزی معنا می‌کنند که بتواند این نقش را عهده‌دار شود. به نظر سیاست‌گذاران پولی، باید تفسیر گسترده‌ای از پول به عمل آید تا هر عملیات مالی به دلیل تأثیری که در اقتصاد ملی دارد، تحت نظارت و بازرسی بانک مرکزی قرار گیرد [۲۰]. تعریف ساختاری از پول نیز آن را هر چیزی می‌داند که در فرایند مبادلات مالی میان نهادهای بانکی و غیربانکی مبادله می‌شود [۴۴۷:۴].

برای این که چیزی پول محسوب شود، باید تمام خصیصه‌های پول را داشته باشد. به‌ویژه، وسیله پرداختی که به کار می‌رود، باید سندی پولی باشد. از این رو، در این تعبیر، پول به تمام اسناد یا فلزاتی گفته می‌شود که در عرف مردم به عنوان معیار ارزش مورد قبول و معامله‌اند.

اقتصاددانان به ویژگی‌های پول از جنبه اقتصاد و کارکردی که در نظام اقتصادی دارد، نگریسته‌اند. بر این اساس، پول می‌تواند معیار ارزیابی ارزش مالی کالا یا خدمات، یا وسیله‌ای برای پرداخت یا ذخیره ارزش باشد. پول دارای این ویژگی منحصر به فرد است که می‌تواند بدون نیاز به تبدیل به کالای دیگر یا هزینه، به جریان افتاده و مورد مبادله قرار گیرد.

با این تعابیر، می‌توان دریافت که تفاوتی میان تعریف اقتصادی پول و توصیفی که حقوق در پی آن است، وجود ندارد. پول از نظر حقوقی نیز سه کارکرد دارد: ۱. سند ارزش‌گذاری برای تعیین اعتبار؛ ۲. وسیله‌ای برای پرداخت؛ و ۳. بهترین وسیله‌ای که می‌تواند در قالب خود (پول) نگه‌داری شود [۱۶]. واحد پول در هر کشور به طور خاص تعیین می‌شود.

عبارت «پول الکترونیکی» به معنای واحدهای پولی الکترونیکی است که توسط ناشر صادر شده و در قالب تراشه مغناطیسی جاسازی شده در کارت پلاستیکی ذخیره می‌شود. برای انجام فرایند پرداخت، هنگام استفاده از پول الکترونیکی یا کیف پول الکترونیکی، دارندگان واحدهای پولی الکترونیکی را از کارت خویش به کارت فروشنده منتقل می‌کنند. بنابراین، این معامله به جابه‌جایی مادی هیچ بدهی یا اعتباری منجر نمی‌شود، بلکه مبلغ مورد معامله از تراشه خریدار کاسته شده و به تراشه فروشنده افزوده می‌شود. پول الکترونیکی را از جهت کارکرد می‌توان به کارت تلفن تشبیه کرد. زیرا، با پرداخت مبلغ کارت به وجه رایج کشور، کارتی که اعتبار آن مشخص است، خریداری می‌شود و پس از پایان اعتبار، غیر قابل شارژ و غیر قابل استفاده می‌شود.

۱. مفهوم پول الکترونیکی و فرایند آن

پول الکترونیکی شیوه‌ای جدید برای پرداخت ارائه می‌کند که در رسته رسانه‌های پرداخت بدون گردش وجه جای گرفته و دارای ویژگی‌های زیر است:

۱. واحدهای پولی الکترونیکی در قبال پرداخت وجه رایج که از سوی دارنده پول الکترونیکی به صادرکننده آن صورت می‌گیرد، در تراشه هوشمند کیف پول الکترونیکی ذخیره می‌شود؛

۲. فرایند پرداخت با انتقال واحدهای الکترونیکی از سوی مشتری دارنده کیف پول الکترونیکی به کارت تاجر محقق می‌شود که اثر نهایی آن بستان کار شدن اولی و طلب کار شدن دومی است؛

۳. تغییری که در واحدهای ذخیره‌شده تراشه هوشمند کارت پرداخت هر یک از طرف‌ها انجام می‌گیرد، بیان‌گر میزان انتقال بوده و از این جهت می‌تواند به‌عنوان مدرک ادعای انتقال‌گیرنده در مقابل بانک صادرکننده مستند قرار گیرد. چنان‌چه گفته شد، فرایند نهایی انتقال و تبدیل به وجه رایج از

سوی این بانک انجام می‌گیرد؛

۴. فاصله‌ای که بین واریز نقدی به حساب از سوی دارنده کیف پول الکترونیکی، استفاده او از مبلغ اعتبار خود و رجوع گیرنده اعتبار به بانک وجود دارد، فرصت خوبی در اختیار بانک قرار می‌دهد که از این سپرده استفاده کرده و با گردش تجاری آن سود به دست آورد. وانگهی، پرداخت با پول الکترونیکی در مقایسه با سایر نظام‌های پرداخت ویژگی‌های ممتاز زیر را دارد:

۱. پرداخت به نام پرداخت‌کننده انجام نمی‌شود و گیرنده پول نیز اهمیتی ندارد؛ همانند پرداخت با پول سنتی که دهنده یا گیرنده آن اهمیتی ندارد؛

۲. به محض پرداخت با پول الکترونیکی، برخلاف چک یا کارت پرداخت الکترونیکی، اصولاً تأدیه محقق می‌شود. البته، چنانچه خواهیم دید، ممکن است در موارد استثنایی این امر تحقق نیابد و همین مسأله از جمله تفاوت‌های پول الکترونیکی با پول کاغذی و موجب قرابت آن با اسنادی همچون «چک مسافرتی» است؛

۳. پول الکترونیکی بر خلاف پول بانکی به انتقال وجه نقد از حساب پرداخت‌کننده به حساب گیرنده منجر نمی‌شود. مطابق رأی ۲۳ ژوئن ۱۹۹۳ شعبه‌های حقوقی دیوان عالی کشور فرانسه [۶۹۴: ۱۹]، پرداخت به بستان کار زمانی به طور کامل محقق می‌شود که این مبلغ وارد حساب وی شود. پول الکترونیکی برای این که وسیله نوینی برای پرداخت محسوب شود، باید همانند اوراق بهادار بانکی یا اسناد بانکی حاوی وجه نقد یا اعتبار باشد.

فرایند حقوقی انتشار واحدهای الکترونیکی از قراردادی که میان ناشر سند بدهی و دارنده آن منعقد می‌شود، آغاز می‌گردد. سند بی‌نام سندی است که در آن ذکری از مشخصات بستانکاری که بدهکار متعهد به پرداخت در مقابل او در سررسید می‌شود، به عمل نمی‌آید [۱۷۷: ۱۲]. در حقوق داخلی

کشورها، اعتبار چنین اسنادی در قانون به رسمیت شناخته شده است. برای مثال، در حقوق فرانسه، فرمان ۱۲ آگوست ۱۷۹۵ ایجاد و گردش اسناد در وجه حامل را به موجب توافق دوطرف رابطه مجاز دانسته است. البته، این تجویز تنها تا جایی مجاز است که هدف جایگزین کردن این گونه اسناد با اسکناس و پول رایج کشور نباشد.

به لحاظ ماهیت حقوقی، انتشار اسناد بدهی عقد قرض یا ودیعه به شمار نمی‌آید. این اسناد ماهیت و کارکرد خاص دارند که این کارکرد در مورد پول الکترونیکی به طور خاص زمانی تکمیل می‌شود که واحدهای الکترونیکی ذخیره شده در کیف پول الکترونیکی به وجه رایج تبدیل شوند. همان گونه که رأی مورخ ۲۷ نوامبر ۱۹۹۱ دادگاه تجدیدنظر پاریس در مورد چک‌های مسافرتی مقرر می‌دارد، «هر مؤسسه‌ای که به انتشار چک‌های مسافرتی اقدام می‌کند، عنوان «ناشر» آن را تنها هنگامی کسب می‌کند که مشتری به خرید این گونه چک از اداره مرکزی همان مؤسسه، نمایندگی یا شعبه آن یا از مؤسسه‌های دیگری اقدام کند که برای تبدیل پول به چک مسافرتی از آن مؤسسه مجوز دارند. زیرا، تنها عمل حقوقی خرید است که نمایانگر پرداخت مبلغی معادل ارزش اسمی آن سند بوده و موجب تعهد ناشر مبنی بر تأدیه واقعی می‌شود».

اگر پول الکترونیکی نماینده چیزی بیش از حق ادعا علیه ناشر آن است، انتقال چنین حقی در مقابل اشخاص ثالث باید تنها با ابلاغ آن به بدهکار یا قبول چنین انتقالی در ضمن سندی مصدق تحقق یابد. زیرا، به موجب ماده ۱۶۹۰ قانون مدنی فرانسه، «منتقل‌الیه تنها در صورتی در مقابل شخص ثالث در موقعیت ناقل قرار می‌گیرد که چنین انتقالی به بدهکار اعلام شود. با وجود این، منتقل‌الیه در حالتی نیز که قبول انتقال از سوی بدهکار در سندی مصدق ارائه شود، در موقعیت ناقل قرار می‌گیرد». این ماده قواعد انتقال حقوق دینی را مقرر می‌دارد. در حقوق ایران، به نظر نمی‌رسد که چنین تشریفات برای

قابلیت استناد آن در مقابل اشخاص ثالث وجود داشته باشد؛ هر چند تصریح به مقرره‌ای با مفاد مشابه از جهت حفظ حقوق اشخاص ثالث ضروری به نظر می‌رسد.

در حقوق فرانسه، در صورتی که چنین تشریفات طی نشود، بده‌کار (ناشر) می‌تواند از اسقاط بدهی خویش در مقابل دارنده - اعم از این که تاجر باشد یا غیرتاجر - خودداری کرده و در نتیجه سند را غیرقابل اجرا سازد. رویه قضایی بدین سو گرایش دارد که توافق خصوصی بده‌کار و دارنده - بدون داشتن مزیت‌های اسناد تجاری - معتبر باشد، اما چنین توافقی در مقابل اشخاص ثالث بی‌اعتبار خواهد بود [۱۳]. ولی، در صورتی که حق دینی در سندی مندرج باشد که به طور صریح شرط انتقال در آن قید شده است، بستان‌کار خواهد توانست حقوق خویش را از طریق انتقال به دیگری واگذار کند. امکان انتقال به معنای «این قابلیت در سند است که با تشریفات ساده تجاری، خواه با ظهنویسی یا بدون ظهنویسی به دیگری واگذار شود» [۱۵]. در حقوق ایران، هر چند به تصریح ماده ۲۴۵ ق.ت «انتقال برات به وسیله ظهنویسی به عمل می‌آید»، انتقال ساده یا انتقال بدون ظهنویسی منع نشده است. همان‌گونه که در مورد اسناد در وجه حامل نیز ماده ۳۲۰ ق.ت مقرر داشته است که «دارنده هر سند در وجه حامل مالک و برای مطالبه وجه آن محق محسوب می‌شود مگر در صورت ثبوت خلاف»، به‌ویژه در اسناد در وجه حامل مانند پول الکترونیکی، ظهنویسی لزوماً شرط انتقال نیست.

قواعد حقوقی حاکم بر پول الکترونیکی به‌عنوان سند بی‌نام جدید بیش‌تر بر مبنای قراردادی مشخص می‌شود که میان دارندگان آن و تاجران و کسبه با بانک واسطه و یا بانک ناشر امضاء می‌شود. بنابراین، مقررات خاص برات، سفته یا قانون تجارت اصولاً بر پول الکترونیکی اجرا نخواهد شد. وانگهی، قرار گرفتن پول الکترونیکی در ردیف اسناد بی‌نام بدین معناست که ناشر

نمی‌تواند از ایفای تعهد خود مبنی بر پرداخت در مقابل هر دارنده‌ای خودداری کند. این اصل در حقوق فرانسه ناشی از رأی مورخ ۳۱ اکتبر ۱۹۰۶ شعبه‌های حقوقی دیوان عالی کشور است که به موجب آن، «در مورد گواهی‌ها، اسناد حامل، بدهکار از قبل پذیرفته است که بستان کار مستقیم او تمامی اشخاصی اند که به طور سلسله‌وار واجد عنوان حامل می‌شوند. نتیجه این امر آن است که حامل دارای حقوق شخصی است که در صورت حسن نیت او، تنها با محدودیت‌های شخصی یا محدودیت‌هایی که از محتوای سند ناشی می‌شود، روبه‌رو خواهد بود» [۹].

قسمت اخیر رأی به اصل عدم توجه ایرادها اشاره دارد که در مورد تمام اسناد تجاری پذیرفته شده است. بنابراین، اصل امکان رجوع هر حامی به ناشر پول الکترونیکی را تنها می‌توان به موجب قرارداد - آن هم در موارد خاص - محدود کرد.

۲. وضعیت سقوط تعهد در پول الکترونیکی

این حقیقت که معاملاتی که در آن‌ها از پول الکترونیکی استفاده می‌شود از نظر حجم مالی بسیار نازل اند و تشخیص هویت دارندگان پول الکترونیکی بسیار دشوار است بر این امر دلالت دارد که تاجرانی که پرداخت با پول الکترونیکی را می‌پذیرند، سقوط تعهد دارندگان این‌گونه پول را که اغلب مصرف‌کننده اند، نیز قبول دارند. تحقق پرداخت و سقوط کامل تعهدات در این مورد البته مستلزم آن است که شرایط حواله طلب از سوی دارنده پول به تاجر و ایجاد حق مراجعه وی به بانک ناشر فراهم باشد.

البته، دیدگاه مخالف با توجه به ماهیت پول الکترونیکی قابل دفاع‌تر است. در کامن‌لا، اعتقاد بر این است که صرف معامله در قابل ارزش الکترونیکی به معنای تأیید آن از سوی شخصی که کالا را می‌دهد، نیست؛ بلکه باید فرایند فنی-اداری پیچیده‌ای طی شود تا بانک ناشر پول آن را معتبر شناخته و به

ازای آن وجه نقد یا اعتبار در اختیار فروشنده قرار دهد [۶۹۱: ۲۱]. بنابراین، صرف استفاده از پول الکترونیکی در مقام تأدیه دین یا خرید کالا پرداخت نهایی محسوب نمی‌شود، مگر این که به تأیید بانک ناشر برسد.

در صورتی که تأدیه با پول الکترونیکی پرداخت نهایی تلقی نشود، باید سایر جنبه‌های این دیدگاه را نیز پذیرفت. با ورشکستگی بانک ناشر پول الکترونیکی، پشتوانه واقعی آن از بین رفته است و دارنده کارت پول (یا هر وسیله دیگر با ماهیت پول الکترونیکی) چاره‌ای جز داخل شدن در طلبکاران ندارد. بر فرض نهایی محسوب شدن پرداخت - به دلیل تراضی میان دارنده پول الکترونیکی و فروشنده کالا یا خدمات-، این وضعیت برای شخص اخیر در قبال ارزش الکترونیکی مطرح خواهد بود. نتیجه این امر رودررو شدن دارنده یا منتقل‌الیه پول الکترونیکی با شخص (مؤسسه مالی) است که ناشر پول واقعی نیست و تنها با پشتوانه آن اقدام به تأخیر در فرایند تأدیه برای حداقل یک مرحله دیگر کرده است. این حالت را نمی‌توان نقض قواعد آمره انگاشت. زیرا، در بدترین حالت، مشابه چک است که می‌تواند توسط شخص حقیقی یا حقوقی به‌عنوان وسیله پرداخت - به‌ویژه در ایران بدون این که دارا بودن محل برای آن قابل بحث باشد- مورد مبادله قرار گیرد.

بنا بر رأی صادره از شعبه تجاری دیوان عالی کشور فرانسه در تاریخ ۲۳ ژوئن ۱۹۹۲، صرف انتقال پول به مفهوم سقوط بدهی ناقل در مقابل منتقل‌الیه نیست. بلکه، لازمه این امر آن است که بستان کار با سقوط دین وی موافقت کند. این امر از ماده ۱۲۷۵ قانون مدنی فرانسه استنباط می‌شود که مقرر می‌دارد: «حواله بدین نحو که بدهکار بستان کار خود را به شخص دیگری که از او طلب دارد، احاله دهد، تبدیل تعهد محسوب نمی‌شود، مگر این که بستان کار به طور صریح اظهار کند که او قصد اسقاط تعهد بدهکاری را که دین خویش را حواله کرده، دارد».

در حقوق ایران، مطابق ماده ۷۳۰ ق.م. که مقرر می‌دارد «پس از

تحقق حواله ذمه محیل از دینی که حواله داده بری و ذمه محال علیه مشغول می‌شود»، حواله موجب انتقال دین است. اما، چون امکان فسخ آن هر چند در شرایط خاصی وجود دارد (ماده ۷۳۲)، نمی‌توان صرف حواله را موجب سقوط تعهد حواله‌دهنده محسوب داشت؛ همان گونه در ماده ۲۶۴ ق.م نیز حواله در زمره اسباب سقوط تعهدات نیامده است. برخی از حقوق‌دانان [۱:۳۲] به استناد ماده ۷۳۰ ق.م بری شدن ذمه محیل را به صرف انعقاد حواله نسبت به مدیون اصلی در حکم وفای به عهد و موجب سقوط تعهد دانسته‌اند. قید عبارت «در حکم» بیانگر دقت نویسنده برای پرهیز از مواردی است که امکان بازگشت طرف‌ها به حالت قبل از حواله (ماده ۷۳۲ ق.م) وجود دارد. با وجود این، به نظر نمی‌رسد که توافق صریح یا ضمنی تبدیل تعهد از طریق عقد حواله بدین معنا که قرارداد جدیدی بین محتال و محال علیه منعقد شود، با قواعد حاکم بر حقوق قرارداد منافات داشته باشد. بنابراین، حقوق ایران در این زمینه نیز همانند اکثر مسائل ماهوی حقوق مدنی با حقوق فرانسه هماهنگ است.

تنها تردیدی که باقی می‌ماند، در مورد شیوه‌ای است که تاجران از طریق آن می‌توانند قصد خویش را مبنی بر اسقاط دین دارندگان پول الکترونیکی / مصرف‌کنندگان اظهار دارند. برخی از شرح‌دهندگان قانون مدنی فرانسه همچون مالوری و آینی معتقدند که چنین قصدی باید صریح باشد و استنباط آن کفایت نمی‌کند. برخی دیگر توجیهی برای ضرورت رعایت تشریفات نیافته و از این‌رو قصد ضمنی را نیز برای تحقق این امر کافی دانسته‌اند [۵:۳۶]. بدیهی است که اگر قراردادی میان بانک ناشر و تاجران مبنی بر سقوط کامل و نهایی تعهدات دارندگان پول الکترونیکی امضاء شده باشد، این امر به‌عنوان دلیل متقن مبنی بر سقوط تعهد از سوی دارندگان کارت قابل استناد خواهد بود.

۳. پول الکترونیکی به منزله معیار ارزش گذاری

«پول الکترونیکی» با مفهوم عام‌تری که در حقوق تجارت الکترونیکی به کار می‌رود، یعنی «پرداخت‌های الکترونیکی»، تفاوت دارد. در واقع، پول الکترونیکی جزئی از نظام این پرداخت‌ها است که ویژگی‌ها و محدودیت‌های منحصر به خود را دارد. همچنین، بحث‌های حقوقی درباره پول الکترونیکی با «بانکداری اینترنتی» در مفهوم عام و سازمانی آن متفاوت است؛ به گونه‌ای که، پول الکترونیکی ممکن است در این نوع بانکداری به‌عنوان یکی از وسایل پرداخت به کار گرفته شود.

همانند تمام اقسام پول، پول الکترونیکی برای این که ماهیت مستقلی داشته باشد، باید به‌عنوان واحد ارزش گذاری شناخته شود؛ حال آنکه وضعیت به گونه‌ای دیگر است. بازرگانان و کسبه پرداخت با پول الکترونیکی را فقط وسیله‌ای برای رسیدن به وجه نقد در مفهوم سنتی آن می‌پذیرند. به عبارت دیگر، پول الکترونیکی از آن جهت ارزش دارد که نماینده مبلغ معین یا قابل تعیین از وجه نقد رایج است. در فرضی که خلاف این امر محقق شود، زیان دیده حق دارد علیه ارائه‌کننده وسیله الکترونیکی پرداخت از جهت دارا شدن ناعادلانه طرح دعوا کند.

پشتوانه کاربران پول الکترونیکی - چه دارندگان این پول و چه کسانی که آن را در مقام تأدیه می‌پذیرند - اعتباری است که در بانک یا مؤسسه مالی صادرکننده یا تضمین‌کننده آن وجود داشته و قابل تبدیل به وجه نقد است. وجود هرگونه تفاوت نرخ یا کارمزد در مقام تبدیل پول الکترونیکی به وجه رایج بی‌گمان اکراه یا خودداری افراد را در پذیرش آن به‌عنوان وسیله پرداخت در پی خواهد داشت.

دلیل دیگر بر این که پول الکترونیکی واحد مستقل ارزش گذاری به شمار نمی‌آید آن است که چنین عنوانی به‌موجب قانون موضوعه یا رویه بانکی به رسمیت شناخته نشده است. چنانچه گفته شد، رواج هر پولی به‌عنوان وجه

نقد مرسوم اکنون - و بر خلاف زمان قدیم - مستلزم شناسایی آن از سوی دولت است. در غیر این صورت، از جهت اختلال در نظام اقتصادی یا مقاومت در مقابل وجه نقد رایج با تضمین‌های کیفری شدید علیه رواج‌دهندگان آن روبه‌رو است. پذیرفتن هرگونه وجه رایج دیگر به‌جز پول ملی مستلزم توافق طرف‌های رابطه و عدم منع آن از سوی قانون‌گذار است (بند ج ماده ۱ قانون پولی و بانکی). به نظر نمی‌رسد که این بحث‌ها در مورد پول الکترونیکی صدق کند.

در حقوق فرانسه، مطابق رأی ۱۷ فوریه ۱۹۳۷ دیوان عالی کشور، به‌عنوان اصل هر پرداختی باید به فرانک انجام گیرد و این اصل آن‌چنان متقن است که نیازی به استدلال ندارد [۱۰:۱۴۰]. البته، به موجب رأی دیگر که از شعبه‌های مدنی همان دیوان صادر شده، مفاد رأی به پرداخت‌های داخلی محدود شده و در پرداخت‌های بین‌المللی اجرا نمی‌شود [۲۵: ۸].

این مطالب بیان‌گر این اثر حقوقی است که در ایران، صدور و استفاده از کارت پرداخت‌های الکترونیکی یا پول الکترونیکی که وجه مقرر در آن وجه نقد رایج در کشور (ریال) نباشد، به استناد ماده (۱) قانون پولی و بانکی ممنوع است. این امر به‌خودی‌خود دلالت دارد که پول الکترونیکی واحد ارزش‌گذاری مستقلی نیست و برای معتبر شناخته شدن به طور قطع باید دارای پشتوانه‌ای به پول رایج کشوری باشد که در آن به کار می‌رود. این پشتوانه از سوی بانک‌ها یا مؤسسه‌های مالی تضمین می‌شود.

۴. پول الکترونیکی به‌منزله سند پولی

واحدهای الکترونیکی مبادله‌شده در کیف پول الکترونیکی دارنده آن و تاجری که از این طریق وجه به او منتقل می‌شود، قابلیت ذخیره به‌عنوان معیار ارزش و قابلیت تبدیل به وجه رایج (اعم از سکه، اسکناس یا اسناد پولی بانکی) را دارا است. از آن جهت که واحدهای پولی الکترونیکی وجود خارجی

ندارند، نمی‌توان آن‌ها را در زمره «اموال» محسوب داشت و برای مثال قائل به حق عینی و مالکیت قابل بازداشت در مورد آن بود. این واحدها از جمله دارایی‌های غیرملموس محسوب شده و جزء حقوق شخصی و دینی به شمار می‌آیند که تنها به رابطه‌ای در قالب حق و تکلیف میان دائن و مدیون منجر می‌شوند [۳۲: ۱۸]. به دلیل این که پول الکترونیکی در زمره اموال غیرمادی است، دعوای مربوط به آن نیز دینی محسوب می‌شود.

می‌توان گفت که پول الکترونیکی به‌خودی‌خود به ایفای کامل تعهد حقوقی یا اعتباری غیرقابل تبدیل منجر نمی‌شود. بنابراین، دارنده پول الکترونیکی این حق را دارد که از صادرکننده/ناشر آن بخواهد که آن را به پول رایج یا اسناد قابل انتقال و بهادار بانکی تبدیل کند. به همین دلیل است که تاجران، تا زمانی که از قابلیت تبدیل این پول به وجه رایج مطمئن نشوند، آن را به‌منزله وسیله پرداخت نمی‌پذیرند. قابلیت تبدیل به وجه رایج به‌خودی‌خود این اثر حقوقی را نیز دارد که برای عدم انجام این تبدیل می‌توان علیه بانک ناشر طرح دعوا کرد.

پول الکترونیکی در حوزه ثبوت ارزشی بیش از حق اقامه دعوا یا ادعایی که بر مبنای مبلغ معادل آن می‌توان طرح کرد، ندارد. با وجود این، مزیت‌هایی که از جهت راحتی و کارکرد در معاملات از راه دور دارد، آن را به وسیله‌ای مطمئن برای پرداخت تبدیل کرده است. استدلال حقوقی برای ارزش واقعی پول الکترونیکی آن است که تنها مطلوب تجاری از پول الکترونیکی، قابلیت تبدیل آن به وجه رایج و گردش اقتصادی دوباره است و برای دستیابی به این فرایند، باید کلیه حقوق دادخواهی و دفاعی در اختیار ذی‌نفع قرار گیرد.

دلیل دوم برای این که پول الکترونیکی سند پولی مستقلی برای نداشتن کارکرد ذخیره اعتبار به شمار نمی‌آید، آن است که از نظر صادرکننده آن، در رابطه بین مصرف‌کننده و تاجر، تا زمانی که انتقال واقعی وجه انجام نشود، پرداختی صورت نگرفته است. وجه اشتراک استفاده از پول الکترونیکی و

انتقال اعتبار آن است که در هر دو، بدون اینکه وجه نقدی جابه‌جا شود، تنها بستان کار بانک عوض می‌شود. تمایز آنها هم در این است که در پرداخت با پول الکترونیکی، بستان کار جدید بانک زمانی معلوم می‌شود که برای تعویض واحدهای الکترونیکی پولی به پول رایج به بانک مراجعه کند. حال آنکه، در انتقال اعتبار بانکی، بانک از نام و مشخصات شخصی که به‌عنوان بستان کار جدید شناخته می‌شود، اطلاع می‌یابد.

بنابراین، در یک نظام پرداخت پول الکترونیکی، انتقال پول در موارد زیر محقق می‌شود:

۱. بین تاجر و ناشر پول الکترونیکی هنگامی که تاجر از بانک بخواهد واحدهای الکترونیکی را که وی در مقام تأدیه از مشتری قبول کرده است، به وجه رایج تبدیل کند؛

۲. بین ناشر پول الکترونیکی و مصرف‌کننده زمانی که وی به واریز به حساب یا شارژ دوباره کارت اقدام کند؛

۳. در موارد نادر، میان ناشر و مصرف‌کننده دارنده کارت هنگامی که شخص اخیر تبدیل واحدهای الکترونیکی ذخیره‌شده در کارت خود را به وجه نقد درخواست کند.

در نتیجه، حساب موجود نزد ناشر پول الکترونیکی به‌مثابه محل ذخیره ارزش عمل می‌کند. واحدهای الکترونیکی تنها نشان‌گر امکان ادعا با خواسته این حساب است و بنابراین، موضوع خواسته پول بانکی است. نه واحدهای الکترونیکی پول. انواع مختلف پول الکترونیکی شکل جدیدی از اسناد پولی به شمار نمی‌آیند، بلکه صرفاً وسیله‌های نوین برای پرداخت اند. شاید بتوان آن‌ها را در ردیف اسناد بدهی طبقه‌بندی کرد.

این تحلیل در مورد نظام‌های حقوقی مختلف صادق است. زیرا، تفاوت خاصی بین قالب، کارکرد و فناوری پول الکترونیکی در میان کشورهای مختلف وجود ندارد. در پرداخت‌های میان مصرف‌کنندگان ممکن است این

امر مجاز شناخته شود که پول الکترونیکی چند بار جابه‌جا شده و پس از تشکیل زنجیره‌ای شبیه اسناد تجاری، سرانجام برای تأدیه واقعی به بانک ناشر آن برگشت داده شود یا این که از یک کارت پول الکترونیکی تنها یک بار بتوان استفاده کرد. این ادعا که پول الکترونیکی خود به‌عنوان وجه مستقل محسوب شود، به دلایل پیش‌گفته از جمله از آن جهت که تنها بیان‌گر ادعایی علیه بانک ناشر است، محکوم به بطلان است. به‌علاوه، به دلیل خطر تقلب یا جعل، ناشران پول الکترونیکی همواره موازنه مبلغ واحدهای الکترونیکی را که در نظام بانکی ثبت می‌شود، با مبلغ منتشرشده بررسی می‌کنند. این امر جدای از اتصال نهایی زنجیره پول الکترونیکی به بانک ناشر، از عدم استقلال وجودی آن حکایت دارد. به‌علاوه، با توجه به تهدیدهای امنیتی که همیشه در خصوص پول الکترونیکی و وسایل مشابه آن وجود دارد [۷:۱۵۹]، این وسیله ممکن است توسط شخصی غیر از دارنده حساب و به نحو غیرمجاز برای ایفای تعهد به کار گرفته شود. در این صورت، به جای الزام پرداخت‌کننده به تأدیه معادل واقعی (پول کاغذی) به مالک پول الکترونیکی، چنین پرداختی بی‌اعتبار محسوب می‌شود. همین وضعیت نیز برخلاف پول کاغذی - که شخص را می‌توان به پرداخت مثل (معادل) پول ملزم کرد - در مورد چک نیز وجود دارد.

۵. پول الکترونیکی به منزله سند بدهی

پول الکترونیکی نماینده ادعای مبلغی پول است. این ادعا تا زمانی که واحدهای الکترونیکی از سوی ناشر به وجه رایج تبدیل نشود، از یک کیف به کیف شخص دیگر قابل انتقال است. به همین دلیل، به نظر می‌رسد که واحدهای الکترونیکی کارکردی دوبرعده‌ای دارند. از یک سو، حقی در مقابل ناشر ایجاد می‌کنند و از سوی دیگر، اثبات‌کننده این امر هستند که دارنده کیف پول الکترونیکی که در آن واحدهای پولی ذخیره شده است، در واقع خواهان قانونی به شمار می‌آید. بنابراین، واحدهای الکترونیکی چیزی بیش از صرف

ادعا بوده و باید در ردیف اسناد در وجه حامل که حقوق فرانسه غیرحصری بودن آن‌ها را پذیرفته، طبقه‌بندی شوند. در حقوق ایران نیز، هرچند ماده ۳۲۰ به بعد ق.ت.تعریفی از اسناد در وجه حامل به دست نمی‌دهد، به نظر نمی‌رسد که این عنوان خاص بوده و شامل اسناد معینی باشد.

واحدهای الکترونیکی نماینده تمام خصیصه‌های اسناد بی‌نام هستند که در واسط الکترونیکی ذخیره می‌شود و گردش آن به پرداختی منجر می‌شود که اثر حقوقی آن سقوط کامل تعهدات است؛ البته مشروط بر این که به وجه رایج تبدیل شود.

در جدید بودن واحدهای الکترونیکی به عنوان اسناد بی‌نام نباید مبالغه شود. زیرا، این اسناد به دلایل زیر شباهت زیادی به چک‌های مسافرتی دارند:

۱. هیچ یک از این دو وسیله پرداخت به حساب بانکی بدهکار ارتباطی ندارد و به همین دلیل، واسطه غیرنقدی پرداخت نیستند؛ یعنی، چنین نیست که پرداخت با انتقال الکترونیکی وجه به حساب بانکی شخص محقق شود. برای دریافت پول رایج، دارندگان هر دو سند (پول الکترونیکی و چک مسافرتی) نیازی به گشایش حساب در بانک منتشر/ صادر کننده آن‌ها ندارند؛

۲. نظام نشر/ صدور هر دو یکسان است. مبلغ معینی پول به ناشر پرداخت می‌شود و وی آن‌ها را به چک مسافرتی یا پول الکترونیکی تبدیل می‌کند که از هر دو می‌توان برای خرید کالا استفاده کرد؛

۳. چک‌های مسافرتی اغلب نوعی دستور پرداخت هستند که می‌توانند بدون محدودیت وارد گردش اقتصادی شوند، بدون این که تشریفات خاصی برای انتقال حقوق دینی مندرج در آن وجود داشته باشد.

در رأی ۱۶ ژانویه ۱۹۶۳، دیوان عالی کشور فرانسه تحلیل زیر را از چک‌های مسافرتی ارائه کرد: «چک‌های مسافرتی بیان‌گر تعهد به پرداخت مبلغی پول هستند که به موجب قرارداد با بانک منتشرکننده آن به وجود می‌آید و اسکناس نیست، بلکه سند بدهی به رؤیت یا کوتاه‌مدت به شمار

می‌آیند».

مطابق یکی از آرای قدیمی صادره از دادگاه کیفری بخش فرانسه به تاریخ ۸ نوامبر ۱۹۵۰، چک‌های مسافرتی اگرچه صورت چک را دارند، با تعریف قانونی چک منطبق نبوده و بیان‌گر دستور پرداخت نیستند؛ بلکه، صرفاً متضمن تعهد به پرداختی هستند که به موجب قرارداد با بانک ناشر به وجود می‌آید.

چک‌های مسافرتی با ظهرنویسی قابل انتقال بوده و در زمره اسنادی هستند که به طور مستقل ارزش دارند. دستور پرداخت مندرج در چک مسافرتی امکان انتقال آن را از طریق ظهرنویسی فراهم می‌آورد. اگر چنین دستوری وجود نداشت، گردش این دسته از اسناد تنها از طریق انتقال حق دینی مندرج در آن و به شیوه مدنی انجام می‌گرفت. باید توجه داشت که گردش چک‌های مسافرتی و پول الکترونیکی نباید به نحوی باشد که آن را جانشین اسکناس کند. زیرا، چنان‌چه گفته شد، این امر به موجب مقررات اکثر کشورها ممنوع و مستوجب کیفر است؛ چنان‌چه بند ۴ ماده ۴۴۲ قانون جزایی جدید فرانسه گردش شاخص‌های پولی غیرمجاز را به جای اسکناس رایج ممنوع اعلام کرده است. در ماده ۵۱۸ ق.م.ا.نیز، شبیه‌سازی یا تقلب یا خرید و فروش نوع قلب از مسکوکات یا پول‌های داخلی (ریال) و خارجی (ارز) جرم شناخته شده است.

۶. تحلیل نهایی ماهیت پول الکترونیکی

باید توجه داشت که برخلاف چک مسافرتی که برگه‌ای کاغذی است، پول الکترونیکی سند بی‌نامی است که در تراشه‌ای الکترونیکی ذخیره می‌شود. لازمه این امر آن است که حق مندرج در مدارک الکترونیکی به موجب قانون به رسمیت شناخته شود. در حقوق فرانسه، این امر به موجب فرمان مورخ دوم می ۱۹۸۳ به عمل آمده است که به موجب آن، صرف امکان ورود به حساب

مالک در مورد اعتبارات قابل انتقال کفایت می‌کند و نوع وسیله اهمیتی ندارد. در حقوق ایران، ماده ۱۲ ق.ت.ا به گونه‌ای تدوین یافته که هرگونه شک و شبهه‌ای را در مورد اعتبار مدارک و اسناد الکترونیکی به صرف شکل و قالب الکترونیکی آن‌ها مرتفع می‌سازد: «اسناد و ادله اثبات دعوی ممکن است به صورت داده‌پیام بوده و در هیچ محکمه یا اداره دولتی نمی‌توان بر اساس قواعد ادله موجود، ارزش اثباتی «داده‌پیام» را صرفاً به دلیل شکل و قالب آن رد کرد».

به نظر می‌رسد که پول الکترونیکی شکل «غیرمادی» از سند بدهی به شمار می‌آید. البته، شورای وثیقه و اعتبار فرانسه در گزارشی که در سال ۱۹۹۷ منتشر شد، غیرمادی کردن را به «فرایندی که در آن جابه‌جایی کاغذ به طور کامل از میان می‌رود»، تعریف کرده است [۱۷]. حال آنکه، پول الکترونیکی به لحاظ ماهیتی سندی است که برای داشتن آثار حقوقی خاص ایجاد شده و هدف از آن، غیرمادی کردن اسناد کاغذی که در سابق معمول بوده، نبوده است. به همین دلیل، پول الکترونیکی به مفهوم سند بدهی غیرمادی نیست، بلکه دینی است که در سند الکترونیکی تجسم یافته و گردش آن به پرداخت نهایی و کامل منجر می‌شود.

از این رو، پول الکترونیکی شکل جدیدی از پول به شمار نمی‌آید، بلکه سندی برای بدهی است که گردش پول بانکی را تسهیل می‌کند. نظام پرداخت پول الکترونیکی شیوه جدیدی برای مدیریت پول بانکی محسوب می‌شود که در آن، وسیله پرداخت کارتی است که با واحدهای الکترونیکی شارژ شده است. بنابراین، از بُعد حقوقی، هر واحد الکترونیکی حق دینی به شمار می‌آید که در سند الکترونیکی مندرج بوده و به‌عنوان وسیله پرداخت توسط اشخاص ثالث - و نه صرفاً ناشر آن - پذیرفته شده است.

موفقیت پول الکترونیکی بیش از همه به اعتماد کاربران به کارایی این وسیله نوین پرداخت و توانایی پرداخت وجه مندرج در آن از سوی بانک ناشر

بستگی دارد. از این لحاظ، ناشر به‌عنوان واسطه انتقال وجه وسیله پرداخت را مدیریت می‌کند و چنان‌چه ماده یک قانون بانکی مصوب ۱۹۸۴ فرانسه نیز مقرر داشته، باید عنوان مؤسسه اعتباری را دارا باشد.^۱ منظور از مؤسسه اعتباری مؤسسه‌ای است که تصدی عملیات بانکی را به‌عنوان شغل معمولی خود بر عهده دارد. در سطح اتحادیه اروپا نیز، مطابق دستور عمل شورا و پارلمان اروپا درباره تصدی امور مربوط به پول الکترونیکی،^۲ این‌گونه مؤسسه‌ها در زمره مؤسسه‌های اعتباری طبقه‌بندی شده و تابع مقررات، محدودیت‌ها و بازرسی‌های مقرر برای چنین مؤسسه‌هایی هستند.

در حقوق ایران، مطابق بند (ب) ماده ۱۱ قانون پولی و بانکی کشور، نظارت بر بانک‌ها و مؤسسه‌های اعتباری بر عهده بانک مرکزی ایران است که با رعایت این قانون و به‌عنوان تنظیم‌کننده نظام پولی و اعتباری کشور موظف به انجام آن می‌شود و مطابق بند (الف) ماده ۳۰ قانون پولی و بانکی، «تأسیس بانک و اشتغال به عملیات بانکی و استفاده از نام بانک در عنوان مؤسسات اعتباری فقط طبق مقررات این قانون ممکن است». بند (ب) و (ج) همین ماده به ترتیب مقرر می‌دارند: «تشخیص عملیات بانکی با شورای پول و اعتبار می‌باشد» (بند ب). «تأسیس بانک در ایران موکول به تصویب اساسنامه آن به وسیله شورای پول و اعتبار و صدور اجازه از طرف بانک مرکزی ایران است» (بند ج) و «مراجع ثبت شرکت‌ها نمی‌توانند تقاضای تأسیس بانک را در ایران به ثبت برسانند مگر آن‌که اجازه‌نامه بانک مرکزی ایران و رونوشت گواهی شده اساسنامه مربوط که

۱. ماده ۱ قانون بانکی مصوب ۱۹۸۴ فرانسه: «مؤسسه‌های اعتباری اشخاص حقوقی هستند که تصدی امور بانکی را به‌عنوان شغل معمولی خود در اختیار دارند. امور بانکی شامل دریافت وجه از عموم، عملیات اعتباری و فراهم ساختن تسهیلات برای مشتریان یا مدیریت وسایل پرداخت است».

2. EN Official Journal of the European Communities 27.10.2000 L 275/39, Directive 2000/46/EC of the European Parliament and of the Council of 18 September 2000 on the taking up, Pursuit of and Prudential Supervision of the Business of Electronic Money Institution.

به تصویب شورای پول و اعتبار رسیده است ضمیمه تقاضای ثبت شده باشد» (بند (د) ماده ۳۰). همچنین، مطابق ماده ۱۸ همان قانون، «الف. شورای پول و اعتبار به منظور مطالعه و اتخاذ تصمیم درباره سیاست کلی بانک مرکزی ایران و نظارت بر امور پولی و بانکی کشور عهده‌دار وظایف زیر است:

۱. ... ۴. اظهار نظر در مسائل بانکی و پولی و اعتباری کشور و همچنین اظهار نظر نسبت به لوایح مربوط به وام یا تضمین اعتبار و هر موضوع دیگری که از طرف دولت به شورا ارجاع می‌شود.»

از این مقررات می‌توان دریافت که اعطای حق انتشار پول الکترونیکی، تعیین مقررات شکلی حاکم و بازرسی و نظارت بر پول الکترونیکی حسب مورد از حقوق و تکالیف بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و شورای پول و اعتبار است. به دلیل آمره بودن این مقررات، مراجع یادشده به هیچ روی نمی‌توانند حقوق و تکالیف خود را در این زمینه به بانک‌ها، مؤسسه‌های مالی و اعتباری یا افراد خاص تفویض یا منتقل کنند. بدیهی است که تصمیم‌گیری در مورد مسائل ماهوی یا تشریفات و مسائل مالی عمده درباره پول الکترونیکی حسب مورد از اختیارات مجلس شورای اسلامی یا هیأت وزیران بوده که در قالب قانون یا تصویب‌نامه تنظیم می‌شود و در این موارد، موضوع از قلمرو اختیارات بانک مرکزی ایران یا شورای پول و اعتبار خارج است.

نتیجه‌گیری

پشتیبانی از ارزش الکترونیکی از طریق پول واقعی مانع از آن است که بتوان ماهیت جداگانه‌ای برای آن قائل شد و در نتیجه گسترش استفاده از پول الکترونیکی را به‌عنوان چالشی در مقابل پاره‌ای از نقش‌های منحصر بانک مرکزی محسوب داشت. بنابراین، پول الکترونیکی از نظر ماهیتی «پول» به

مفهومی که برای اسکناس متصور است، نیست و تنها آن را باید «واسطه پول» محسوب داشت. زیرا، همانند چک واسطه‌ای است که اصولاً در بانک ناشر به پول واقعی تبدیل می‌شود. وانگهی، انتقال پول الکترونیکی از یک دارنده به دارنده دیگر به انتقال مالکیت محل منجر نمی‌شود؛ یعنی، چنین نیست که بانک ناشر موظف باشد به مقدار ارزش‌های الکترونیکی که منتشر می‌کند، پول واقعی به دارندگان آن اختصاص داده باشد. از این رو، پشتیبانی پول الکترونیکی از طریق پول واقعی تنها برای پرهیز از افزایش ارزش‌های پولی در جامعه و انتشار پول توسط نهاد یا نهادهایی غیر از بانک مرکزی است و نمی‌توان تصور کرد که صرف پشتیبانی پول الکترونیکی به مفهوم تأمین محل آن باشد. به همین دلیل، در صورت ورشکستگی بانک ناشر، محلی برای پرداخت واقعی پول الکترونیکی وجود نخواهد داشت و دارنده این واسطه پرداخت یا کسانی که در قبال آن به ارائه کالا یا خدمات اقدام کرده‌اند، طلبکار عادی محسوب خواهند شد. در این تحلیل، به نظر نمی‌رسد که تمایزی میان نظام‌های حقوقی مختلف حتی آن دسته از کشورهایی که انتقال مالکیت محل را در اسناد تجاری پذیرفته‌اند، وجود داشته باشد.

برای اثبات این دیدگاه، از بعد فنی می‌توان نحوه تحقق فرایند پرداخت پول الکترونیکی را مرور کرد: بانک ناشر معادل پول واقعی مشخص ارزش الکترونیکی منتشر و در اختیار درخواست‌کنندگان - اعم از مصرف‌کننده یا تاجر - قرار می‌دهد. این افراد حسب مورد با این واسطه پرداخت به خرید اقدام کرده یا آن را به شخص دیگر منتقل کرده یا به شخصه درصدد دریافت پول واقعی برمی‌آیند. در هر حال، تکمیل فرایند مستلزم مراجعه به بانک ناشر یا یکی از شعبه‌های آن است تا با پرداخت پول واقعی این چرخه به پایان برسد و پرداخت (در فرض استفاده از پول الکترونیکی برای خرید) به معنایی که در حقوق به «ایفای تعهد» منجر می‌شود، واقعاً تحقق یابد. حال، هنگام مراجعه به بانک برای دریافت مبلغ واقعی یا افزایش اعتبار، بیش از دو حالت مفروض

نیست: یا بانک ناشر به همان اندازه که در واسط الکترونیکی منعکس است، پول واقعی در اختیار دارد یا از تأمین چنین مبلغی ناتوان است. در حالت دوم - که امکان روی داد آن بسیار نادر است -، در واقع ثابت می‌شود که پشتوانه واقعی پول الکترونیکی در سایر تعاملات بانک از بین رفته است و بنابراین، پشتوانه‌ای وجود ندارد که به دارنده یا منتقل‌الیه پول الکترونیکی تعلق گرفته باشد.

این حقیقت از وضعیت حقوقی ناشر پول الکترونیکی ناشی می‌شود. این ناشر همچون صادرکننده برات نیست که حین صدور سند تجاری به فکر تأمین محل آن نزد برات‌گیر باشد یا چنین فرضی برای این سند در نظر گرفته شود. بانک ناشر فقط موظف است که پول الکترونیکی بدون پشتوانه واقعی صادر نکند و این امر بیش از اینکه با حقوق خصوصی اشخاص مرتبط با پول الکترونیکی ارتباط داشته باشد، از اندیشه صحیح لزوم صیانت از منافع عمومی از طریق اعمال قواعد آمره پولی و بانکی ناشی می‌شود.

در نتیجه، در نگاه همه اشخاصی که به هر نحو با پول الکترونیکی سروکار دارند، این پول واسطه‌ای برای پرداخت است و این مسأله که در اکثر قریب به اتفاق موارد، بانک - به‌ویژه در ایران به دلیل پشتیبانی مستقیم دولت به‌عنوان بانک‌دار - توانایی مالی پرداخت واقعی در قبال ارزش الکترونیکی را دارد، به قلب ماهیت آن به مدرکی که «خود پول» باشد، منجر نمی‌شود. باید توجه داشت که توافق خصوصی برای سقوط مستقیم تعهد به صرف انتقال ارزش‌های الکترونیکی با هیچ مانعی روبه‌رو نیست و در صورت غیرممکن شدن پرداخت واقعی، زیان این توافق به جای خریدار یا منتقل‌الیه پول الکترونیکی به فروشنده کالا یا خدمات در قبال آن تحمیل خواهد شد.

از چشم‌انداز بانک ناشر، انتشار پول الکترونیکی و ارائه آن به مشتریان تنها گسترش تسهیلات بانکی به شمار می‌آید و بنابراین، تأمین نهایی مبلغ مندرج با پول واقعی تعهدی همچون اکثر تعهدات بانک است و چنین نیست که با انتشار هر واحد الکترونیکی، بانک به همان میزان پول واقعی در محل

خاصی ذخیره کند تا از سویی پس از طی فرایند فنی لازم به دارندگان چنین واسطه‌هایی پرداخت شود و در سوی دیگر، بانک از چنین وجوهی در گردش مالی و تجاری خود بی‌بهره شود. از این رو، ملاک تشخیص پشتیبانی از طریق پول واقعی زمان انتشار پول الکترونیکی است و از زمان نشر پول الکترونیکی تا تأدیه واقعی، اساساً محلی مطرح نیست که تخصیص آن به طلبکار بانک از قبل پول الکترونیکی موضوع بحث باشد. در نتیجه، در فرض ورشکستگی بانک ناشر، دارنده دین منعکس در کارت پول هیچ وقت دارای حقوق ممتاز یا حق تقدم بر سایر بستانکاران بانک نخواهد بود. چنین شخصی به این دلیل که پول الکترونیکی پیش‌تر با پرداخت پول واقعی از بانک ناشر خریداری شده، طلبکار عادی محسوب می‌شود.

فهرست منابع

۱. شهیدی، مهدی؛ سقوط تعهدات؛ چاپ چهارم، نشر حقوقدان، ۱۳۷۷.
۲. فخاری، امیرحسین؛ در صورتی که برات دهنده ورشکست شود آیا دارنده برات به عنوان طلبکار ممتاز شناخته می‌شود؟! مجله تحقیقات حقوقی دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی، شماره ۱۴-۱۳، سال ۷۳-۱۳۷۲.
۳. کاتوزیان، ناصر؛ حقوق مدنی، قواعد عمومی قراردادها؛ جلد چهارم، چاپ دوم، شرکت سهامی انتشار، تهران ۱۳۷۶.
4. Akindemowo, Olujoke E; **The Fading Rustle, Chink and Jin-gle: Electronic Value and the Concept of Money**; The University of New South Wales Law Journal, Vol. 21, 1998.
5. Banque de France Bulletin Digest; **The Legal Nature of Electronic Money**; No. 73 – January 2000.
(در بررسی حقوق فرانسه و رویه قضایی آن، این گزارش مبنای اصلی مطالعه بوده است).
6. Boyrie, Maria E. , Darlene Nelson, and James A. Nelson; **The Future of Electronic Money**; Proceedings of World Academy of Science, Engineering and Technology (PWASET), Vol. 21, May 2007.
7. Carbonnier, Jean, Conclusions Générales du Colloque; **Droit et Monnaie**; in Droit et Monnaie, Litec 1988.
8. Cassation, Ire Chambre civile, 17 May 1927, S. 1928.
9. Chambre Civile, 31 October 1906; D.P. 1908, I. 497 ; S. 1908, 305, note Lyon-Caen.
10. Cassation Chambre des Requêtes, 17 February 1937, S. 1938.
11. Flemington, B & Coleman, W; **Money and Finance in the Australian Economy**; Richard D Irwin, 1st ed, 1995.
12. Gavalda, Christian et Stoufflet, Jean Droit du Credit, T. 2: Effets

- de Commerce, Heque, C, Cartes de Paiement et de Credit; 3e éd.
13. Lassalas, Christine, L'inscription en Compte des Valeurs: la Notion de Propriété Scripturale, Thesis, LGDJ, 1997.
14. Marcucci, Jacqueline; **The Brave New World of Banking on the Internet: The Revolution of Our Banking Practices**; *Nova Law Review*; Vol. 23, 1999.
15. Martin, Didier R; Du Titre et de la Négociabilité (concerning pseudo-negotiable debt instruments); D. 1993, Chroniques.
16. Moulin, Anne-Marie; **Le Droit Monétaire Français et les Paiements en écus**; Bulletin Trimestriel de la Banque de France, December 1992.
17. Rapport du CNCT, **Problèmes Juridiques liés à la Dématérialisation des Moyens de Paiement et des Titres**, May 1997.
18. Savatier, René "Essai d'une Présentation nouvelle des biens Incorporels", *Revue Trimestrielle de Droit Commercial*, 1958.
19. Selon la jurisprudence; **Le Créancier est Payé au Moment de l'inscription de la Somme au Compte**, Cassation 1re Chambre civile 23 juin 1993, *Revue Trimestrielle de Droit Commercial*; 1993.
20. Stevens, Ed; **Electronic Money and the Future of Central Banks**; Federal Reserve Bank of Cleveland, March 1, 2002.
21. Wilson, Catherine Lee, Banking on the Net: Extending Bank Regulation on Electronic Money and Beyond; *Creighton Law Review*; Vol. 30, 1997.